

NAGY PÉTER

adjunktus, mb. tanszékvezető
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Jogtörténeti és Jogelméleti Intézet
Jogtörténeti Tanszék
nagy.peter@kre.hu

A MAROSVÁSÁRHELYI JOGAKADÉMIA NEVES TANÁRÁNAK, DÓSA ELEKNEK OKTATÁSI TEVÉKENYSÉGE

A tanulmány célja, hogy bemutassa Dósa Elek jogtudós oktatási tevékenységét. A marosvásárhelyi jogi oktatás történetében a Dósa család kiemelten fontos szerepet töltött be, a jogi tanszék megalakításától egészen a jogakadémia megszüntetéséig három generációjuk adta a tanári kar jelentős részét. Dósa Gergely volt az első, aki jogot oktatott Marosvásárhelyen. Dósa Eleket részben Miklós fia, és unokaöccse, Vályi Gábor követte, akik mindvégig meghatározó alakjai voltak az 1872-ben bezárt, rövid életű marosvásárhelyi jogakadémiának. Dósa Elek egész életében központi szerepet játszott a jog, főleg a jogtudomány. Fiatal korától kezdve arra készült, hogy egyszer apja nyomdokaiba lépjen, és abban reménykedett, hogy egyszer fia is átveszi helyét a katedrán. Annak ellenére, hogy a család kiterjedt volt, a 19. század második felében a jogtudósi ág kibalt.

Kulcsszavak: Erdély, Marosvásárhely, oktatás, jogtörténet

THE EDUCATIONAL ACTIVITIES OF ELEK DÓSA, A RENOWNED PROFESSOR AT THE LAW ACADEMY OF MAROSVÁSÁRHELY. The aim of this study is to present the educational activities of Elek Dósa. The Dósa family played a very important role in the history of legal education in Marosvásárhely (Târgu Mureș). From the establishment of the legal education until the closed of the Law Academy, their three generations provided a significant part of the teaching staff. Gergely Dósa was the first who taught law in Târgu Mureș. Elek Dósa was partly succeeded by his son Miklós and his nephew Gábor Vályi, who were always the leading figures in the teaching staff of the short-lived Târgu Mureș Law Academy, which closed in 1872. Law played a central role in Elek Dósa's life. From a young age, he was preparing to follow in his father's footsteps and hoped that one day his son would take his place at the professorship. Although the family was extensive, it extinct in the second half of the 19th century.

Keywords: Transylvania, Marosvásárhely (Târgu Mureș), education, legal history

Beérkezett: 2023. 01. 05.
Közlésre elfogadva: 2023. 04. 15.
Copyright GERUNDIUM

A Dósa család és a marosvásárhelyi jogi oktatás

Koncz József kutatásai szerint 1734-ben Huszti András kezdett el először jogot tanítani református oktatási intézményben, Erdélyben. A helyszín a kolozsvári református kollégium volt. A tanszék túlélte a tragikus sorsú alapítóját, és hamar híre ment az ott folyó munkának. A jog mélyebb tanulmányozásának lehetősége és hozzáférhetősége annyira népszerűvé tette az intézményt,¹ hogy hamarosan felmerült annak az igénye is, hogy újabb városban alapítson a református egyház jogi tanszéket. A választás végül Marosvásárhelyre esett, ahol a kollégiumi oktatás és a teológia már évszázadok óta szilárd alapokon állt.

Dósa Gergely, Dósa Elek édesapja 1794. március 18-án lett a marosvásárhelyi kollégium első jogtanára, amely egyúttal a marosvásárhelyi jogi oktatás 18. század végi születésének időpontja is.² A Dósa család régi hagyományokkal bíró, elkötelezett református oktató-tanító familia volt, amely számos tudóst adott Erdélynek. Dósa Gergely Basa Rákhelt vette feleségül, aki a marosvásárhelyi kollégium egyik neves tanári dinasztiájának volt a tagja. Dósa apósa, Basa István³ a kollégium neves teológiaoktatója volt, aki felesége révén a Baczoni Incze István marosvásárhelyi professzor családjába házasodott, ennél fogva pedig a Verestói–Baczoni Incze–Pataki „atyafiság” része lett, amely – Juhász István meghatározása szerint – „a XVIII. század közepén és végén a kolozsvári és marosvásárhelyi tanszékeken uralkodott”.⁴

Dósa Gergely 1826-ban bekövetkezett halála után 1831-ben Dósa Elek vette át oktatási feladatait. A felkészülésre szánt időszakban is egy rokon, Deák Ferenc látta el helyettesítőként az oktatói feladatokat, aki apai ágon Elek első unokatestvére volt, és akinek fia, Deák Farkas jogász, történész, igazságügyminiszteri osztálytanácsos, a Magyar Tudományos Akadémia későbbi rendes tagja volt.⁵

Dósa Eleket részben Miklós fia és unokaöccse, Vályi Gábor követte, akik mindvégig meghatározó alakjai voltak az 1872-ben bezárt, kérészerű marosvásárhelyi jogaka-

¹ KONCZ József, *A Maros vásárhelyi Evang. Reform. Kollégium története 1557–1895* (Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2006), 505.

² FOGARASI Sámuel, *Marosvásárhely és Göttinga* (Bukarest: Kriterion Könyvkiadó, 1974), 128.

³ Basa István 1742-ben Koronkán született. Marosvásárhelyen tanult, ahol 1760-ban subscribált, majd „orat. praec., ephorus ill. comitis Stephani Toldalagi, collegii adessor” volt. A marburgi egyetemet látogatta. 1774. május 1-től a teológia professzora a marosvásárhelyi kollégiumban. 1800-ban vonult nyugalomba. 1808. július 25-én halt meg. SZABÓ Miklós és SZÖGI László, *Erdélyi peregrinusok. Erdélyi diákok európai egyetemeken 1701–1849* (Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 1998), 145.; TONK Sándor, *A Marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848* (Szeged: 1994), 85.; KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 177–178.

⁴ JUHÁSZ István, „Református lelkészképzés a XVIII. században Fogarasi Sámuel önéletírása alapján”, *Református Szemle*, 3–4. sz. (1969): 247.

⁵ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái* 14 (Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1893), 2: 667–671. *Magyar Tudományos Akadémiai Almanach* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1889), 355–356.

démia oktatói gárdájának.⁶ A 19. század második felében – számos magánéleti tragédia miatt – Dósa Miklóssal (és Vályi Gáborral) „a jogtudósi ág” kihalt. Dósa Elek munkásságát, tematikai és módszertani nézőpontjait azonban egyik kedves tanítványa, Kolosváry Sándor vitte és fejlesztette tovább, nemcsak a jogtörténeti szemléletű művelésén keresztül, hanem tanítómesteréhez hasonlóan az egyházban is szerepet vállalt, valamint folytatta a református egyház jog tudományos kutatásának, rendszerbe foglalásának programját is. Ezzel a szemlélettel oktatott a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetemen is, és ezt a szellemiséget vitte tovább fia, Kolosváry Bálint is az egyetemnek új otthon adó Szegedre.

Tantervek

Az erdélyi református oktatási intézményekre vonatkozó rendszeres tanterv megalkotására 1770-ben került sor.⁷

Ebben még jogi oktatással kapcsolatban kizárólag a Kolozsváron működő egyetlen jogtanárt említik, akinek polgári és hazai jogot, honi történelmet és természeti jogot kellett tanítania.⁸ Dósa Gergely órái az első években (1794-ben és 1795-ben) nem voltak kötelezőek, mégis több diák látogatta a fiatal tanár előadásait jó előadó-képessége és világos magyarázatai miatt.⁹ Az 1770-ben megalkotott tanterv 1795-ben bevezetett változásaival kerültek be a tanrendbe a jogi tematikájú kurzusok a marosvásárhelyi kollégiumban. Eszerint a második osztályba tartozó tanulók „*juridicát és jus naturae*”, a harmadik osztályban lévők pedig „*jus civile*” és „*jus patriae*” hallgattak,¹⁰ lényegében tehát az 1770-ben megalkotott szabályokat adaptálták a helyi igényekhez igazítva.

Koncz József a marosvásárhelyi kollégiumban a 19. század első felében zajló oktatásra vonatkozó kutatásai eredményeképp több tanrendet is közzétett, amelyek a jogi osztályra vonatkozó jelentősebb reformokat is tartalmaztak. Az 1835-ből és 1842-ből származó tantervek átfogják Dósa Elek oktatási tevékenységének egy jelentős időszakát is.

Az 1835/36. tanév tantárgyait és órarendjét egy kimutatás őrizte meg. Eszerint a felsőbb tanulmányokat szolgáló osztályok közül a második, jogi osztályba tartozó hallgatók az első félévben római jogot és magyar történelmet tanultak heti két órában a *juris professortól*, aki ebben a tanévben már Dósa Elek volt. A második félévben közjogot és büntetőjogot adott elő heti egy-egy órában. A másodév első félévében a *jus patrium*

⁶ PÁL-ANTAL Sándor, „Jogakadémia Marosvásárhelyen”, in: DRASKÓCZY István, VARGA Júlia és ZSIDI Vilmos, szerk., *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szőgi László tiszteletére* (Budapest: Magyar Levéltárosok Egyesülete, 2018), 379–390.

⁷ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 505.

⁸ P. SZATHMÁRY Károly, *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története* (Nagyenyed: Szerzői kiadás, 1868), 188.

⁹ FOGARASI, *Marosvásárhely és Göttinga...*, 128.

¹⁰ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 507.

*theoreticum*ot heti két órában, majd a második félévben pedig *jus patrium practicum*ot ugyancsak heti két órában kellett a hallgatóknak elsajátítaniuk.¹¹

1833-ban az erdélyi református egyház főkonzisztóriumának döntése alapján a felsőbb osztályokban az oktatás nyelve a magyar lett, ami miatt a hallgatók latin nyelvi ismerete drasztikusan romlott.¹² Ennek a kedvezőtlen folyamatnak az ellensúlyozása-képpen a *jurista* hallgatóknak heti négy óra latinnyelv-tanulást írtak elő, Dósa Eleknek pedig a heti 10 órás óraterhelése felett heti két órában curiális stílust kellett tanítani a jogtanulóknak, „*kiket gyakorol a törvényes és dicasterialis deákírásban, s ezzel deák nyelven tartandó disputatiókat is köt össze*”.¹³

Az 1842/43. évi tanterv kidolgozására a főkonzisztórium által kiküldött bizottság tagja volt Dósa Elek is. Ennek értelmében az alábbi változtatások szerint kellett a jogi tárgyakat tanítani.

Az első év első félévében *jus civilét* és *criminalét*, a másodikban *jus publicum*ot kellett hallgatnia a jogi pálya iránt érdeklődő hallgatóknak. A második tanév első félévében Dósának *jus privatum*ot és *jus naturalet*, míg a másodikban a *jus privatum*ot és *praxist* kellett előadnia, valamint „*ha az idő engedi*”, a politika és statisztika területeire is ki kellett térni. A jogász és teológus hallgatókkal együtt pedig egyházjogot kellett hallgatni.¹⁴

Az 1848. évi tanévet a forradalmi hangulat miatt már nem tudták befejezni. A szabadságharcot követően a jogi oktatás nem állt helyre, így Dósa Elek – egészen letartóztatásáig – német és latin nyelvet tanított, valamint 1850-től ő kapta meg a *paedagogarchai* hivatalát is. Miután Dósa Elek kiszabadult a fogságból, azonnal visszatért Marosvásárhelyre. Azt az 1853. május 31-én kelt feliratot, amelyet az egyházi főtanács elnökének, báró Kemény Ferencnek küldött a kollégium, Dósa maga fogalmazta meg. Az iratból, amelyben leírta a kollégium nehéz helyzetét, információt kapunk a jogi oktatás sorsáról is. Eszerint már öt éve szünetelt a jogi képzés Marosvásárhelyen. Dósa javaslata az volt, hogy a jogi fakultást két városban, Kolozsváron és Marosvásárhelyen négy-négy rendes tanárral állítsák fel,¹⁵ de ez a terv sosem vált valóra. Dósa Elek csupán 1861. szeptember 9-én, 12 év kihagyást követően kapta vissza a tanszékét.¹⁶ Azt nem tudjuk pontosan, hogy ezt milyen tanterv alapján tette, mindenesetre a forradalom és szabadságharc előtti tanrend maradéktalan felelevenítésével aligha számolhatunk.

¹¹ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 516–517.

¹² KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 518. A magyar nyelv előnyben részesítése az 1830-as évek erdélyi református egyházában fontos szempont volt, amelyet 1834-től kezdve a „Felsőbbséggel” való írásbeli kommunikációban is érvényesíteni kívántak. Lásd NAGY Péter, „Adalékok az állam és az erdélyi református egyház házassági bíráskodásról szóló vitájához a 19. század első felében”, in: Ünnepi tanulmányok a 80 éves Máthé Gábor tiszteletére: *Labor est etiam ipse voluptas*, szerk. PERES Zsuzsanna és BATHÓ Gábor (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021), 821.

¹³ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 517.

¹⁴ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 520–521.

¹⁵ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 529–531.

¹⁶ GAJZÁGÓ Salamon, „Gyászbeszéd”, *Pesti Napló*, 5280. sz. (1867): 2.

Az 1860-as évek közepére a közélet újra felélénkült. Dósa Elek felismerte, hogy a jogászképzést fejleszteni kell, ezért egy tervet terjesztett a jogi tanfolyam átszervezéséről a Marosvásárhelyen tartott református tanári gyűlés elé. Ebben előadta, hogy az erdélyi protestáns fiatalság tanulási lehetőségeinek növelése érdekében korábban az a rendszer alakult ki, hogy a felsőbb osztályok tanulói magánórákat adtak az alsóbb osztályba járóknak. Dósa úgy látta, hogy ezt a rendszert nem szabad megbontani, így viszont a felsőbb tanulmányokat nem lehet teljesen egy helyre összevonni, mert így a kisebb osztályú tanulók tanítóiktól, a felsőbb tudományokat hallgatókat – köztük a jogászokkal – pedig a tanítványoktól, tehát a felsőbb tanulmányok egyik finanszírozási forrásától fosztanak meg. Ezért Dósa azt javasolta, hogy a jogi képzés négy évből álljon, amelynek az első két évét mind a négy erdélyi főiskolánál el lehessen végezni, és a második kettőt pedig csak Marosvásárhelyen mint a jogi tanfolyam „legilletékesebb” helyén. A tanrendet úgy akarta kialakítani, hogy a hallgatóknak az első évben „a bölcsészeti és történelmi jogtanfolyam” tárgyait kelljen hallgatni, a második évben pedig a hazai pozitív törvények tudományát sajátítsák el. Harmadévre az osztrák törvények, a negyedik évre a politikai tudományok oktatását tervezte. Előterjesztésében azt is előadta, hogy ennek megvalósítására még hét tanárra lenne szükség az erdélyi református kollégiumokban: egy Enyedre, kettő Udvarhelyre és négy Marosvásárhelyre.¹⁷

Az indítványára válaszul a gyűlés egy bizottságot küldött ki Dósa Elek elnökleme mellett (tagjai: Szabó György, Takács János, Gáspár János, Ocsvai Ferenc, Gyarmati Sámuel és Petri Ádám) azért, hogy egy indokolással ellátott tervezetet készítsen.¹⁸

Az új tanrend javaslata végül két hónap alatt készült el, amely értelmében négyéves – jogakadémiai szintű – jogászképzésre egyedül Marosvásárhelyen lett volna lehetőség.¹⁹ Első éves hallgatóknak a korábbi történelmi és filozófiai tanulmányaira épültek a *historico* és *philosophico-juridicumok*, a második év célja a honi jogérzet kifejtése volt hazai *juridico-positivumok*, harmadik évben ezekre az alapokra építhető osztrák *juridico-positivumok*, és végül a negyedik évben az osztrák *politico-juridicum* oktatására került volna sor.²⁰

A korszak erdélyi jogászképzésének kérdései önálló tanulmányt érdemelnének. Ezt, valamint a képzést övező vitákat, az egyházi és állami jogi képző helyek közötti feszültséget és a szebeni egyetem tervének összefüggéseit a tematikai korlátok miatt nem tárgyalom.²¹

¹⁷ DEÁK Farkas, „A Maros-Vásárhelyt tartott ev. ref. tanári gyűlés”, *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 25. sz. (1864): 792.

¹⁸ „Az erdélyi ev. ref. fő és középtanodák tanárainak I. és II. értekezlete”, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 40. sz. (1864): 1294.

¹⁹ „Az erdélyi ev. ref. fő és középtanodák tanárainak I. és II. értekezlete”, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 41. sz. (1864): 1325–1327.

²⁰ *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok*, 42. sz. (1864): 1353–1354.

²¹ Dósa Elek a gyűlésen azt is sérelmezte például, hogy az 1863-ban felállított kolozsvári királyi jogakadémia hároméves képzésében nem ismerték el és nem számították be a marosvásárhelyi kollégiumban lehallgatott jogi tantárgyakat. Az erdélyi ev. ref. fő és középtanodák tanárainak I. és II. értekezlete.

A jogakadémia engedélyezésére és első tanévére végül csak 1866-ban kerülhetett sor,²² Dósa Elek azonban ebben már nem vehetett részt, hiszen az 1865-ös tanévtől már nem tanított, hanem az országos politika egyik fontos személyiségévé vált.

Felkészülés az oktatói pályára

Dósa Elek 1825 júniusának végén lett kancellista az erdélyi királyi táblánál. Erre azért volt szükség, mert az erdélyi jog szerint az ügyvédi munka vállalásához az kellett, hogy az ifjú jogász a „*törvénytudományi tanpálya*” (*cursum juris*) elvégzésével „*a királyi tábla mellett írnoki pályáját becsületesen*” folytassa, és írnoki széke előtt az „*előleges megvizsgálást*” is sikerrel teljesítse. Ezt követően egy három táblai bíróból és két ügyvédből álló bizottság előtt kellett vizsgát tennie hazai anyagi és perjogból, valamint jogtörténetből.²³ Dósa Elek 1826. január 25-én kapott bizonyítványt a táblán végzett lelkiismeretes munkája elismeréseképpen, két héttel később, február 11-én hunyt el édesapja. A kollégium professzorai Dósa Eleket tartották a legalkalmasabbnak arra, hogy apja tanszékét betöltse. Az erdélyi református Főkonzisztórium 1826. május 7-én tartott ülésén a professzori kezdeményezés mellé állt, és kinevezte a fiatal kancellistát a marosvásárhelyi kollégium jogi tanszékére. A Főkonzisztórium ahhoz is hozzájárult, hogy Dósa három évet a felkészülésre fordítson, a jogi tárgyak oktatását addig helyettesítéssel biztosították. Feltételül azt is megszabták, hogy legalább egy évet Pesten kell tanulnia.²⁴

Az erdélyi ügyvédi vizsgát végül csak 1827. január 30-án tette le. Ezt követően Pestre utazott, ahol gyakorlati tapasztalatait tovább gyűjtötte. Bárczay Pál, Pest megye első alispánja mellett gyakornokoskodott, mellette ideje jelentős részét a tanulásra fordította. Ezt a munkát csupán egy alkalommal szakította meg, amikor két hónapig – 1827 szeptemberében és októberében – Kövy Sándor előadásait hallgatta Sárospatakon.

Fél év elteltével más hivatásrend rejtelmébe is be kívánt pillantani, így a bírósági, valamint a közigazgatást követően november 11-től Hubai József ügyvéd mellett gyakornokoskodott. Erről bizonyítványt 1828. szeptember 2-án kapott. 1828. május 19-én büntetőjogból, július 14-én római jogból, majd 1829. január 8-án egyházi jogból is jeles vizsgát tett.

Protestáns Egyházi és Iskolai Lapok, 41. sz. (1864): 1325. A tervezet egy 1866-os, vélhetőleg a gyakorlatban is alkalmazott verziója Dósa Elek iratai között fennmaradt: Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale (Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága) (a továbbiakban: ANDJC) F 169 Fond Personal Dosa Elek (Dósa Elek személyi fondja) (a továbbiakban: F 169) 47. *Acte privind activitatea lui Dósa Elek ca profesor la Colegiul reformat din Tg. Mures; orarul cursurilor, evidența și calificativul studenților*.

²² Koncz, *A Maros vásárhelyi...*, 335.

²³ Dósa Elek, *Erdélyhoni jogtudomány*, 3 (Kolozsvár: Ev. Ref. Főtanoda, 1861), 3: 20–21. Az eljárást Erdélyben az 1777-es Táblai Utasítvány szabályozta. Dósa, *Erdélyhoni jogtudomány...*, 1: 38.

²⁴ Direcția Județeană Tîrgu Mures a Arhivelor Naționale (Román Nemzeti Levéltár Marosvásárhelyi Igazgatósága) (a továbbiakban: ANDJM) Fond Colegiul reformat Tîrgu-Mures (A marosvásárhelyi református kollégium fondja) (a továbbiakban: Colegiul reformat TM) Nr. actului 817.

1. kép. Boér Márton: Dósa Elek jogtudós, 1826²⁵

Az egykorú szabályok szerint két év gyakorlati munkára volt szüksége ahhoz, hogy ügyvéd lehessen, erről oklevelet 1828. szeptember 24-én kapott.²⁶

A doktori szigorlatok közül az elsőt természetjogból 1829. január 9-én, a másodikat a római és büntetőjogból február 20-án, a harmadikat, egyben utolsót a hazai jogból, politikai, kereskedelmi és pénzügyi tudományokból április 24-én tette le. Június 16-án nyerte a pesti egyetemtől jogtudori oklevelét, és ezzel Erdély első jogtudora lett.²⁷ Összesen két és fél évet töltött Pesten.

Még 1829-ben engedélyért folyamodott, hogy tudásának gyarapítása érdekében németországi egyetemeket látogathasson. Dósa Elek, I. Ferenc királynál tett magánkihallgatását követően, mindösszesen fél évre kapott külföldi tartózkodási engedélyt. 1830. március 18-án indult Bécsből, és az év tavaszát és nyarát cseh és német városok, egyetemek látogatásával töltötte, ahol híres tudósok előadásait hallgatta, többek között a göttingeni, kasseli, berlini, hamburgi és müncheni egyetemek jogi fakultásain.²⁸

Dósa Elek előadásai

Dósa Eleket 1831. január 22-én ünnepélyes keretek között iktatták be a marosvásárhelyi kollégium jogi tanszékébe. A kétéves képzés során, 1848 előtt – apjához hasonlóan – minden tantárgyat ő tanított egy személyben, így a köz- és magánjogot, a pertant,

²⁵ M. Kiss Pál, „Boér Márton (1762–1830)”, *Művészettörténeti Értesítő*, 2–3. sz. (1957): 198.

²⁶ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 317.

²⁷ Lásd még ECKHART Ferenc, *A Jog- és államtudományi Kar története 1667–1935* (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1936), 170–171. és KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 317.

²⁸ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 356. NAGY Péter, „Bécsből Drezdáig. Dósa Elek tanulmányútjának első, csehországi szakasza (1830)”, *Lymbus*, 1. sz. (2021): 635–658.

a büntetőjogot, a római magánjogot, valamint az egyházjogot, később pedig a református egyházjogot is, egészen 1848 májusáig.

Teherbírása és előadásai legendásak voltak. A Farkas Albert által szerkesztett *Országgyűlési emlékkönyv*ben életrajzírója azt emelte ki, hogy óráira Erdély minden részéről özönlöttek a hallgatók, attól függetlenül, hogy melyik osztályhoz vagy valláshoz tartoztak, illetve milyen nyelvet beszéltek, mivel óráit szükség szerint nemcsak magyarul, hanem latinul és németül is megtartotta.²⁹ Apjához hasonló szónoki és pedagógiai kvalitásairól számolt be Szilágyi Sándor is, aki szerint „*főként előadásának tisztaságával, átlátszóságával kapta meg az ifjúság figyelmét*”.³⁰

Ballagi Mór Dósa nekrológiájában is hasonló módon összegzi Erdély „*első jogtudósának*” oktatási tevékenységét:

„a hazai köz- és magán jogtant, pertant, büntető törvényt, római magánjogtant és a helvét hitvallás egyházi jogát, oly sikerrel, oly kedves előadással s hallgatói iránt oly humánus bánásmóddal tanította, hogy az ország minden részéről seregestül fordultak előadásaira a hallgatók”.³¹

Koncz József az alábbi életképet örökítette meg:

„Amint a csengettyű délelőtt 9 és délután 3 órakor hangzott a 10 percre, már lépett ki kapuján, ment egyenesen fel a nagy tanterembe, állott a szószékbe, meghajtotta magát a termet mindig zsúfolásig megtöltő hallgatói előtt, leült és adta elő tantárgyát tűzzel, lelkesedéssel, szónoki hangon úgy, hogy a lelkesültség tüze sugárzott hallgatói arcán is.”

Érdekes, hogy az önzetlensége, tisztessége, szorgalma és nyelvtudása, valamint segíteni és tanítani mindig kész jelleme mellett több helyen is párhuzamot vontak közöttük, valamint Kövy Sándor és Kelemen Imre között, leginkább előadásaik népszerűsége miatt.³²

Ezek a jellemzések azonban nem csak az utókor nosztalgikus visszaemlékezéseiben jelentek meg. Egy korabeli utazó, aki útinaplójának részleteit közölte a *Társalkodóban*, az alábbi módon vélekedett Dósáról:

„Mióta Enyeden Szász Károly a törvénytant elhagyni kénytelenült, M. Vásárhelyen szaporodott meg a jogászok száma, ide jönnek a szász ifjak is törvényt tanulni 's minthogy magyarul nem, 's deákul keveset tudnak, Dósa Elek ur szives őket németül oktatni, melly kedveskedést a 'nemzetiség' rovására, helyesleni lehetlen, [...] Dósa Elek egy azon nevezetes férfiai közül Erdélynek, kit honunk még

²⁹ FARKAS Albert, szerk., *Országgyűlési Emlékkönyv* (Pest: Heckenast Gusztáv, 1867), 400.

³⁰ SZILÁGYI Sándor, „Dósa Elek”, *Budapesti Közlöny*, 212. sz. 1867: 2495.

³¹ BALLAGI Mór, „Gyász hírek”, *Protestáns egyházi és iskolai lapok*, 47. sz. (1867): 1518–1519.

³² FARKAS, *Országgyűlési Emlékkönyv...*, 400.; KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 319–320.

nem ismer; de ki a körben, hol él, oktató mint tanácskozó termekben tisztult, szabadelmű elvei, jó akaratja, sok ügyessége által, mindent tesz mit tehet, s hogy tehet, azt a következés már megmutatta.”³³

A szászságra tehát nagy benyomást gyakorolt, hogy saját anyanyelvükön is hallgathattak jogi előadásokat Marosvásárhelyen.

Koós Ferenc számos anekdotában megőrizte Dósa Elek tanári alakját. Az 1840-es évek közepén egyszer egy egész osztály megbukott retorikából. Ekkor éppen Dósa töltötte be a *pedagogarchai* hivatalát, aki annyira felbőszítette magát az eseten, hogy utasította a tanárt, hogy a következő félévben újra vegye át a problémás részt a tanulókkal. Az évvégi vizsgán azonban – hallva a szép feleleteket – megdicsérte a hallgatókat.³⁴

Egy másik történet azt a pillanatot örökíti meg, amikor Dósa értesült az 1848. március 15-én Pesten történt eseményekről:

„[A hallgatók] díszbe öltöztek s a fehér kalapokat felcsípve, mentek fel Dózsa Elek jogtanár revocatiojára egy szerda napon. Dózsának az volt a szokása (mert kopasz volt), hogy télen a kalapot feltette a tanteremben is, de egyúttal tanítványaival is feltétette. Mikor Dózsa a nemzeti szalagos sok fehér kalapot megpillantotta, láthatólag megdöbben, mert még semmit sem hallott a pesti eseményekről. Nem szólott azonban semmit, hanem egész órán kérdezett s óra után magához kérte a két első jogászt, u. m. Horváth Farkast és Deési Domokost s ezektől tudta meg a történeteket.”³⁵

1848 márciusában a marosvásárhelyi joghallgatók a forradalmi hevületben egyre ritkábban látogatták az órákat, amely kapcsán Koós Ferenc elmeséli Dósa majdnem másfél évtizedre utolsó jogi előadását is: „*A jogászok egyszer leizentek Dózsa Elek jogtanárhoz, hogy ne tartson előadást, de ő mégis feljött s csak Horváth Farkas és Deési Domokos mentek az előadásra. Dózsa kitarította az óráit, de ez aztán az utolsó is volt.*”³⁶

A szabadságharc leverését követően nem indulhatott újra a jogászképzés, ezért Dósa a hetedik és nyolcadik osztályban német és latin nyelvet tanított 1852. május 9-ig, elfogatása napjáig, amikor Szász Károly vette át a két tantárgy tanítását.³⁷ Ez nem volt példa nélküli, mivel Dósa már a felsőbb tanulmányok hallgatása mellett is tanított az alsóbb osztályokban, de időnként nyelvből helyettesített is.³⁸ Koós Ferenc szerint Dósa a nyelvek tanulásának területén is magasra tette a mércét a hallgatóknak, amelyet azonban segítő szándék, nem a hallgatók megszegésének szándéka inspirált:

³³ TANÁRKY, „Erdélyi naplombul”, *Társalkodó*, 47. sz. (1841): 188.

³⁴ Koós Ferenc, *Életem és emlékeim*. 1828–1890, 2 kötet (Brassó: Alexi Könyvnyomdája, 1890), 1: 118.

³⁵ Koós, *Életem és emlékeim*..., 1: 166–167.

³⁶ Koós, *Életem és emlékeim*..., 1: 168.

³⁷ KONCZ, *A Maros vásárhelyi*..., 1: 431.

³⁸ 1844/45. tanév második felében és az 1845/46. tanévben német nyelvet. Koós, *Életem és emlékeim*..., 1: 170.

„1851 őszén, midőn Dózsa Elek tanár épen Horacius »De arte poeticá«-ját magyarázgatta nekünk. Szépen fordítgattunk, de ő azt szerette volna, hogy ne magyarra, hanem németre fordítsuk. Egy sem volt közöttünk, a ki erre vállalkozott volna. Buzdított, még pedig magyar nyelven, hogy tanuljunk meg németül, mert – úgy mond – »ha én most nem tudnék magyarul s önökhez németül szólnék, annyi volna, mintha ugatnék önöknek. A ki csak egy nyelvet beszél, a kutyanál alig több«. Dobálhatta a főtelen borsót a falra. Soha sem gyűlöltük erősebben a német nyelvet, mint akkor. Csak 3–4-en tanulgattuk, hogy taníthassuk, a többi hallani sem akart felőle s még a gyermekek is utálták.”³⁹

1852-ben Koós Ferenczel mint a felsőbb tanulmányokat folytató és emellett tanító ifjúval találkozhatunk, aki Dósa utolsó szabadon töltött napjait is megélte. Egy napon egyik fiatal tanulóját Koós büntetésből délután 5 órakor az asztala alá ültette, de mivel a gyermek nagyon panaszkodott, ezért utasította, hogy bújjon inkább az ágya alá. Az ifjú tanár nem sokkal később felvette a legszebb ruháit, és saját bevallása szerint egy lányos házat indult meglátogatni. Este 9 óra körül, amikor hazaért, arra lett figyelmes, hogy a gyermek édesanyja a szobája ajtaja előtt várja. Ekkor jutott hirtelen eszébe, hogy a fiút „*arestomba tette*”, és még mindig a tanári szoba ágya alatt fekszik. Koóst másnap Dósa mint tanvezető behívatta az irodájába, mivel a feldühödött anya ott is panaszt tett. Koós bocsánatkérését követően Dósa Elek csak annyit kért, hogy ne büntesse többet a fiút, ha nem tanul latinul, „*mert úgyis varga lesz a gyermekből*”. Dósa tehát figyelt a tanulóira, és figyelemmel kísérte életüket, számba vette lehetőségeiket is. Koós maga is megjegyezte az emlékiratában, hogy a fiúból végül tényleg varga lett. Az eset néhány nappal Dósa letartóztatása előtt történt.

Dósa Elek utolsó félévében egyházjogot tanított a teológus hallgatóknak, a vizsgákat azonban már nem tarthatta meg, 1852. május 9-én a csendőrök szekérre ültették, először a várba, majd onnan Szebenbe, végül Josefstadtba vitték.⁴⁰

Koós más alkalommal is megemlítette emlékezetes jogtanárát, de nem oktatói tevékenységéhez kapcsolódóan. Évekkel később a következőképp emlékezett vissza Dósa alakjára:

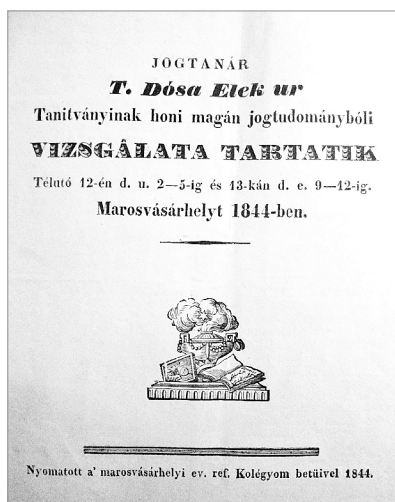
„Én legalább olyan két kitűnő tanárt, milyenek Szász Károly és Dózsa Elek voltak, nem ismertem. Nagy talentumuk mellett le bírtak ereszkedni tanítványaik képzettségéhez s a kérdések feltevésében olyannyira mesterek voltak, hogy nekik, ha magyarázataikra figyeltünk s cursusokat csak egyszerűképp elolvastuk, kitűnőre lehetett felelni. És ez a két kitűnő tanár a tanügy igen nagy kárára el volt veszve. Dózsa ugyan még élt, de az abszolút kormány elnémította...”⁴¹

³⁹ Koós, *Életem és emlékeim...*, 1: 276.

⁴⁰ Koós, *Életem és emlékeim...*, 1: 298–299.

⁴¹ Koós, *Életem és emlékeim...*, 1: 340.

Dósa előadásai mellett vizsgáiról is fennmaradt néhány forrás. A félév során elhangzottak elsajátításáról a félév végi szóbeli vizsgákon tehettek tanúbizonyságot a tanulók. A kolozsvári Egyetemi Könyvtár kéziratárában fennmaradt egy Dósa Elek által készített kérdésgyűjtemény, amely latin nyelven gyűjtötte össze tematikusan a kérdéseket. 148 kérdést tartalmazott a magánjogról, 59 kérdést az erdélyi közjogról, 62-t a római magánjog témájából, és 45-öt a büntetőjog köréből.⁴²

2. kép. Dósa Elek magánjogi vizsgájának hirdetménye 1844 teléről⁴³

A vizsgák menetéről, Dósa vizsgáztatói habitusáról közvetlen emlékek nem maradtak fenn, ugyanakkor a fentebb ismertetett történetekből következtetni lehet segítőkész, de a valódi tudást értékelő szemléletére.

Az 1860-as évek derekáról fennmaradt hallgatói névsorokból néhány utolsó vizsgáját is rögzítették. 1864. június 20-án például délelőtt 9-től délután 1 óráig kérdezte Dósa a két jogi osztályt jogtörténelemből.⁴⁴ Négy nappal később, 24-én délelőtt 11 és délután 1 óra között ugyancsak mindkét jogi osztályt latin nyelvből vizsgáztatta.⁴⁵ Ezekből az adatokból túl sok következtetés aligha lehet levonni. Azzal együtt azonban, hogy ebben a félévben összesen 11 másodéves és 48 első éves jogász látogatta a marosvásárhelyi kollégiumot,⁴⁶ már következtethetünk arra, hogy Dósa aligha volt élete utolsó éveiben híve egy-egy tanuló részletekbe menő kikérdezésének. Ezt a feltevést látszik erősíteni az is, ha egybevetjük Petri Ádám vizsgájával, aki június 26-án délelőtt 9 és dél-

⁴² BCULB, Ms. 1975. Dósa Elek, *Quaestiones e jure patrio privato*.

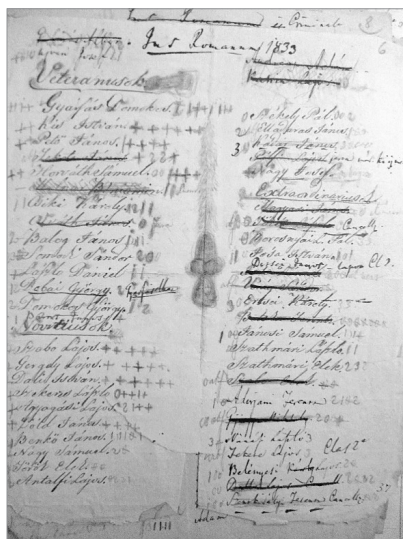
⁴³ Forrás: ANDJC, F 169, 47.

⁴⁴ URR György, *A marosvásárhelyi ev. ref. főtanoda jogi, bölcselmi, közép és elem osztályainak névsora az 1864/5 tanodai év második félévében* (Marosvásárhely: Ev. Ref. Főtanoda, 1865), 3.

⁴⁵ URR, *A marosvásárhelyi ev. ref.*..., 4.

⁴⁶ URR, *A marosvásárhelyi ev. ref.*..., 7–8.

után 1 óra között csak a második jogi osztály 11 tanulójának váltójog- és váltóeljárásból történő kikérdezésére négy órát szánt.⁴⁷

3. kép. Dósa Elek egy névsora Római jog című kurzusához⁴⁸

Tananyag

Az 1842/43. évi tanterv kidolgozására a Főkonzisztórium által kiküldött bizottság tagja volt Dósa Elek is. Ennek értelmében az alábbi változtatások szerint kellett a jogi tárgyakat tanítani: Fontos általános elv volt, hogy kézikönyvekre van szükség. Kézikönyvek készítésére a testület legcélszerűbbnek azt találta, „*hogy a két testvér-hon lelkes fiai kitűzött jutalmakkal szólíttassanak fel, kifejtvén egy programmban a szükséges kézikönyvek tárgyát, terjedelmét, a módszert s kellemet, melyben készítettüök kell*”⁴⁹

Dósa Elek 1925-ben, a marosvásárhelyi kollégium felsőbb osztályával is végezve, 22 évesen egy jegyzetet állított össze *Jus Patrium Magni Principatus Transilvania* címen,⁵⁰ amely eredetileg a tanulmányaihoz készülhetett, mégis a latin nyelvű összefoglaló a nem magyar anyanyelvű hallgatók számára jelenthetett segítséget.

A pesti egyetemi rigorózumra készülve hat kivonatot készített a jogtudomány különböző területeiből.⁵¹ A latin nyelvű jegyzetek a magyar jogtudományról, a magyar

⁴⁷ URR, *A marosvásárhelyi ev. ref...*, 5.

⁴⁸ Forrás: ANDJC, F 169, 47.

⁴⁹ KONCZ, *A Maros vásárhelyi...*, 519.

⁵⁰ Direcția Județeană Tîrgu Mureș a Arhivelor Naționale, Fond Colegiul reformat Tîrgu-Mureș: Seria: Manuscrise, Nr. Inv.: 53.

⁵¹ Direcția Județeană Tîrgu Mureș a Arhivelor Naționale (Román Nemzeti Levéltár Marosvásárhelyi Igazgatósága) (a továbbiakban: ANDJM) Fond: Collecta de documente si manuscrite a Bibliotecii

büntetőjog intézményeiről, a római magánjogról, a kánonjogról és a természetjogról szóltak.

Ezek a kéziratos munkák később az oktatói munkásságának is fontos eszközei lettek. Dósa 1848 előtti tudományos működésére jellemző volt, hogy a hírlapokban megjelenő néhány cikkét, tanulmányát leszámítva írásai nem jelentek meg nyomtatásban. A hallgatók jellemzően kéziratainak, jegyzeteinek másolásával jutottak hozzá előadásainak írásos változataihoz.

A könyvnyomtatás időigényessége miatt, továbbá az anyagi források hiányában ezek közül kevés lett sajtó alá rendezve.⁵² Műveinek ismertségét és jelentőségét bizonyítja az is, hogy Wesselényi Miklós utolsó ismert, 1848-ban Dósa Eleknek címzett levelében arról írt, hogy a fiataloknak szóló államismereti tankönyvének megírásakor nagyban támaszkodott Dósa *Jus Publicum* című művére.⁵³ Munkái jelentős részben illeszkedtek az oktatási tevékenységéhez, az 1830-as évek végétől főleg magyar nyelvű előadásokat, könyveket, jegyzeteket írt. A Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár kézirattárában az *Erdélyhoni jogtudomány* című munkájának több változata megtalálható, amelyek alapján rekonstruálni lehetne Dósa leghíresebb munkájának formálódását, illetve arra is választ kaphatunk, hogy az 1848-as elveszett szövegváltozat mit tartalmazhatott, valamint arra is, hogy a második, nyomtatásban kiadott és akadémiai díjban részesített szövegváltozatot hogyan tudta még egyszer elkészíteni.⁵⁴

Dósa Elek marosvásárhelyi tudományos és jogtanári működésének másik fontos sarokkövét a könyvtára jelentette. A Dósa család gyűjteményét egyrészt a generációkon keresztül külföldi peregrinációról visszatérő tanárok és lelkészek gyarapították, másrészt Dósa Elek maga is – a korábban említett német egyetemi körútjáról – számos

Documentare Teleki Bolyai, Seria Manuscrise, Nr. Inv. 53. *Jus Patrium Magni Principatus Transilvania*, 1825.; Fond Colegiul reformat Tirgu-Mures (A marosvásárhelyi református kollégium fondja) (a továbbiakban: Colegiul reformat TM) Seria: Manuscrise; *Brevis Extractus Jurisprudentia Regni Hungaria*, 1828., *Brevis Extractus Institutionum Juris Criminalis Hungarici*, 1828., *Extractus Juris Civilis Romani*, 1828., *Procognosenda historica juridica juri civilis romani*, 1828., *Extractus juris canonici*, 1828., *Extractus juris natura*, 1828. Teleki-Bolyai Könyvtár, Ms 269.

⁵² Á. R. „Dósa Elek (1803–1867)”, *Vasárnapi Ujság*, 47. sz. (1867): 1.

⁵³ Wesselényi Miklós levele Dósa Elekhez 1848. szeptember 25. ANDJC, F 250. Fond familial Wesselényi din Jibou. 135 Corespondență primită debaronul Wesselényi Miklós II – Lit. D.

⁵⁴ Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca (Kolozsvári Központi Egyetemi Könyvtár Kézirattára) (a továbbiakban: BCULB). Ms. 2028. Dósa Elek, *Bevezetés az erdélyi törvénytudományba.*; Ms. 2035. Uő, *Bevezetés az erdélyi törvénytudományba*, 1841.; Ms. 1971. Uő, *De actionibus*, 1839.; Ms. 1918. Uő, *Elementa juris publici Transylvanici.*; Ms. 1973. Uő, *Az erdélyi közönséges törvény (jus publicum) rövid előterjesztése*, 1832.; Ms. 1972. Uő, *Az erdélyi közönséges törvény rövid előterjesztése.*; Ms. 1974. Uő, *Erdélyi közönséges törvény. Elementa juris publici Transylvanici.*; Ms. 2000. Uő, *Erdélyhoni jogtudomány. I–III.*; Ms. 1938. Uő, *Erdélyhoni magánjogtudomány.*; Ms. 2211. Uő, *Erdélyhoni törvénytudomány. Bevezetés*, 1844.; Ms. 2397. Uő, *Erdélyi magánjog-tudomány*, 1848. (I–II. rész.); Ms. 2398. Uő, *Erdélyi magánjog-tudomány*. 1848. III. rész; Ms. 2001. Uő, *Az erdélyi magyar és székely magánjogtudomány.*; Ms. 3003. *Dósa Elek jegyzetei iskolai tanulmányaiból 1823–1825.*; Ms. 1911. Uő, *Jus Romanum. Pars generalis et specialis*, 1836.; Ms. 1979. Uő, *A római magánjogtudomány.*; Ms. 1984. Uő, *Primae lineae juris criminalis legibus patriis quantum fieri potuit accommodati*, 1831.

jogtudományi munkát hozott magával. Ez a gyűjtemény nagy hírnévnek örvendett, különösen mivel Dósa azt nem zárta el a hallgatók és kollégák elől, hanem lehetővé tette könyvtára használatát, így az erdélyi és magyarországi értelmiségiek közül többen forgatták és olvasták könyveit. Papp Ferenc feltételezése szerint ebben a könyvtárban szerezte meg Kemény Zsigmond is a jogtudományi ismereteinek jelentős részét, akire egyébként Dósa nagy hatással volt:

„1837 tavaszán esküdt föl a marosvásárhelyi kir. tábla írnokai közé. A mozgalmas székely városban gyűjtötte jogtudományi ismereteinek legbecsesebb elemeit, bár többet időzött a könyvek, mint az akták között. Beksics Gusztáv szerint jogász-korában egész jogtudományi könyvtárt olvasott végig s tanulmányait nagyszámú jegyzeteiben foglalta össze. Valószínű, az áttanulmányozott jogi művek Dósa Eleknek, a marosvásárhelyi ref. kollégium híres jogtanárának, gazdag könyvtárából kerültek ki, aki nemcsak könyveivel, hanem nagy szakműveltségével is segítette a fiatal kancellistát.”⁵⁵

Beksics Gusztáv egy másik történetet is feljegyzett, amely közvetve kapcsolódik a Dósa-könyvtárhoz. Kemény egy évi felkészülést elegendőnek tartva jelentkezett az ügyvédi vizsgára Marosvásárhelyen, de mivel a bizottság ragaszkodott a kétévi, és gyakorlati tapasztalathoz, Kemény annyira ideges lett, hogy „[n]agyszámú jegyzeteit, egy egész jogtudományi könyvtár áttanulmányozásának eredményét, egyenkint a Marosba dobálta. Sohasem tett ügyvédi vizsgát. A jogtudománnyal sem foglalkozott többé szakszerűen.”⁵⁶

Ennek a könyvtárnak egyik ékköve a Kövy Sándortól kapott *Historia et Institutiones juris Hungarici* című mű volt, amelynek lapjaira saját gondolatait is feljegyezte. Az egyik jegyzet még a mű keletkezéséhez is adalékokat tartalmaz: „*Irta, azaz kidolgozta T. T. hegy Sándor ur [...] ki is akarta nyomatni, de amint nekem maga beszélette a libr. Censo. Commissio által visszaküldetett. Pest, 1828. szept. 29. Dósa Elek.*”⁵⁷

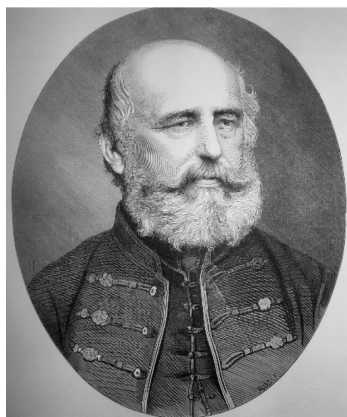
Dósa Eleket a szabadságharc alatt kormánybiztosként vállalt szerepe miatt utóbb felelősségre vonták. 1850. augusztus 24., 26. és 27-én, felségsértési perében, még az ítélethirdetés előtt, vagyonát összeírták, felbecsülték, bírói zár alá vették, és zárgondnokot rendeltek ki. A leltár 81. pontja tartalmazta a híres könyvtárat. Sajnos tételes összeírás nem maradt, még darabszámot sem jegyeztek fel, csupán annyit, hogy „*jeles könyvekkel ellátott bibliotéka*”, valamint vételi árát 2500 váltó forintnál is többre becsülték, de a közárverési kelendőség szerint megállapított értéke 1250 váltó forint, amely összehasonlítva Dósa összes ingatlanjának együttes értékével (485 forint), vagy lova árával (100 forint), jelentős összegnek mondható.⁵⁸

⁵⁵ PAPP Ferenc, *Báró Kemény Zsigmond 2* (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia kiadója, 1922), 1: 122–124.

⁵⁶ BEKSICS Gusztáv, *Kemény Zsigmond s a kiegyezés* (Budapest: Athenaeum, 1883), 29.

⁵⁷ „A könyvtár ismertetése” in: URR György, *A Maros-Vásárhelyi helvét hitvallású főtanoda értesítője az 1876–77-dik tanévről* (Maros-Vásárhely: Imreh Sándor, 1877), 36.

⁵⁸ DÓSA Elek, *Marosszék 1848–1849*, kiad. SOMOGYI Gréta (Budapest: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2017), 118–123.

4. kép. Dósa Elek idős kori portréja⁵⁹

Koncz József a marosvásárhelyi kollégium könyvtárának történetében azt írja, hogy a híres könyvtárat 1854. január 27-én foglalták le [sic!], és még abban az évben el is árverezték. A 9 forint és 16 krajcárra becsült 453 kötetből és 60 füzetből álló könyvtárat a volt tulajdonos megbízásából Szász István tanár vette meg 16 poszton. Dósa a börtönből való kiszabadulását követően Szásznak megtérítette a vételárat, a könyveket pedig 1854-ben a marosvásárhelyi kollégium könyvtárának adományozta. A Koncz József által feljegyzettekből az látszik, hogy a kollégium könyvtárába már csak 288 kötet került át. Ennek minden bizonnyal nem Dósa Elek lehetett az egyetlen oka. Az alábbi eseményt is feljegyezték a Dósa vagyon árverésének idejéről: „*idegen jogtudósok nem feledkeztek meg magukról is: kiválogatták és megtartották maguknak a legjelesebb műveket, melyeket Dósa többé nem tudott visszaszerezni*”.⁶⁰

Összegzés

A marosvásárhelyi jogi oktatás történetében a Dósa család kiemelten fontos szerepet töltött be. A jogi tanszék megalakításától egészen a jogakadémia megszüntetéséig a Dósák három generációja adta a tanári kar gerincét. Dósa Elek egész életében központi szerepet játszott a jog. Fiatal korától kezdve arra készült, hogy egyszer apja nyomdokaiba lépjen, és abban reménykedett, hogy egyszer fia is átveszi helyét a katedrán. Oktatói pályája során számos nehézséggel kellett szembenéznie. Elítélése, a börtönben töltött idő, a könyvtárának elárverezése, az oktatói munkától történő eltiltása és betegségek nehezítették személyes sorsát és oktatói-tudományos tevékenységét. Mégis mindig a marosvásárhelyi kollégium közelében maradt, amely alól egyedül életének utolsó, az országos politikában töltött időszaka képezett kivételt. Korabeli megítéléséhez és a

⁵⁹ *Magyarország és a Nagyvilág*, 48. sz. (1867): 567.

⁶⁰ Koncz József, „A maros-vásárhelyi helv. hitv. főtanodai könyvtár ismertetése”, *Magyar Könyvszemle*, 4–5. sz. (1879): 226.; „A könyvtár ismertetése” in: URR, *A Maros-Vásárhelyi helvét. ...*, 15.

tanári hivatásához fűződő viszonyáról szemléletes képet kaphatunk a halálát követően publikált búcsúzóik, nekrológok egyikéből:

„Dicsőségét nem fényes cselekedetek, nem meglepő vállalkozások, nem történeti tények képezik, minőket a hit szokott kürtölni, hanem egy nemes eszmének folytonos hű szolgálata, a jellemszilárdság ama vaskövetkezetessége, mely csak akkor tűnik föl a maga hatalmas mivoltában, midőn egy életnek már vége van, s a hivatásnak való oly csendes önfeláldozás, melyet a sorsnak semmi változása sem bír útjáról letéríteni.

Tanár volt ő a marosvásárhelyi jogi tanszéken. Örökölte e széket atyjától, s maga is fiára hagyta. Pedig atyja, ő és fia egyiránt gondtalanul élhettek volna családi vagyonukból, fényes pályát törhettek volna más utakon, kivált miután ez a század nálunk sokszor és könnyen adott a kitünőbb elméknek magas jólétet a jellem és hazafiságért cserébe, de a Dósáknak alig volt és van egyéb becsvágyuk, mint az a hivatás, mely számukra a tanszékhez van kötve.

Rendeltetésük, hogy onnan terjeszszék a jogszellemet, a szabadelvűséget, a magyar értelmességet, nehogy a más népfajok közelben lakó árja elborítsa az erdélyi magyarság műveltségi fölényét.

És ebből a szempontból ez a tanszék valóban egy magas polc, melyet Dósa Eleknel senki sem töltött be jobban. Több mint harminc év óta, valamennyi szabadelvű ember, ki a Királyhágón túl nemes szerepet visz, az ő tanítványa. Neki köszönik a hazafiság ihletét, mely emeli őket, mint szárnya a sast. S az ő sziveikben is lesz a legtartósabb emlék – mint Gajzágó Salamon a hála meleg hangján fejezé ki, – mely e kihúnyt élet érdemeit megőrzi.”⁶¹

⁶¹ VK, „Egy hét története”, *Hazánk s a Külföld*, 48. sz. (1867): 765.